

Αποτελεί το περιβάλλον ηθικό υποκείμενο;

Επιστήμες / Περιβάλλον - Οικολογία

Χριστόφορος Αρβανίτης, Επ. Καθηγητής Κοινωνιολογίας της Θρησκείας Π.Α.Ε.Α.Κ.

[Προηγούμενη δημοσίευση: <http://bitly.com/2cHskHP>]

Η μοντέρνα σύλληψη της επιστήμης και της τεχνολογίας προέρχεται, στην πραγματικότητα, από την καρτεσιανή σκέψη και την παραποίηση του βιβλικού μηνύματος. Ο άνθρωπος αποϊεροποιώντας τη φύση και κάνοντάς την ένα σύμπαν, μη θεϊκό, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μπορεί να τη διαθέσει αποκλειστικά προς όφελός του, με πλήρη ελευθερία της θέλησής του και της απόλυτης κυριαρχίας του. Ο άνθρωπος επιδιώκει τη γνώση για το είναι με αντάλλαγμα τη γνώση για το φαινόμενο, αντιστρέφοντας έτσι την αρχαία σκέψη, η οποία έδινε προτεραιότητα στο πρώτο.[17]

Ο άνθρωπος αναζητεί νέες τεχνικές, με τις οποίες πιστεύει ότι θα δώσει λύσεις στα προβλήματα που η τεχνική δημιούργησε.[18] Εδώ βρίσκεται η σισύφεια παγίδα για τον άνθρωπο της επιστήμης. Από το ένα μέρος η πολυπλοκότητα της κατάστασης τον υποχρεώνει να δίνει συνέχεια πλεονέκτημα στην επιστήμη και την τεχνική, με σκοπό να αναπτύξει την επιστημονικότητα της επιστήμης και την

αποτελεσματικότητα της τεχνικής και από την άλλη επιζητεί να επαναπροσδιορίσει το σκοπό και τους στόχους της επιστήμης ξεκινώντας από τον άνθρωπο αυτόν καθ' εαυτόν.[19]

Από την βιοκεντρικότητα και την ανθρωποκεντρικότητα στον εσωτερικό ανθρωποκεντρισμό

Στο ερώτημα επομένως για το αν το περιβάλλον αποτελεί ή όχι ηθικό υποκείμενο, οι θέσεις που υπάρχουν είναι μεταξύ τους αντιφατικές. Υπάρχουν οι βιοκεντρικές-εσωτερικές προτάσεις που υποστηρίζουν τη θέση, κατά την οποία το φυσικό περιβάλλον έχει εσωτερική αξία ανεξάρτητη αυτής που του παραχώρησε το ανθρώπινο ον. Σύμφωνα με την παραπάνω άποψη αυτή η εσωτερική αξία παρέχει έμφυτα δικαιώματα στο περιβάλλον, τα οποία υποχρεώνουν τον ηθικό φορέα-πρόσωπο να δέχεται ότι υπάρχουν ηθικές οφειλές προς το περιβάλλον.[20] Από την άλλη, υπάρχουν οι λεγόμενες ανθρωποκεντρικές εξωτερικές προτάσεις, σύμφωνα με τις οποίες το περιβάλλον δεν έχει παρά μόνο σχετική αξία, σύμφωνη με αυτήν που του καθόρισε το ανθρώπινο ον. Αυτό το τελευταίο ως ηθικός φορέας δεν έχει καμιά ηθική ευθύνη έναντι του περιβάλλοντος αυτού καθ' εαυτού. Η αξία του περιβάλλοντος δεν είναι παρά χρηστική και ωφελιμιστική.[21]

Η βιοκεντρική θέση δεν έχει γίνει αποδεκτή, γιατί σύμφωνα με τους επικριτές της κατ' αρχάς φαίνεται ασύμβατη με το δυτικό πολιτισμό. Η ανθρωποκεντρική ή χρηστική άποψη φαίνεται και αυτή η ίδια να αδυνατεί να ερμηνεύσει και να κατανοήσει, γιατί υποστηρίζει ένα status quo, όσον αφορά στο περιβάλλον, το οποίο είναι τελείως ανεπαρκές.[22]

Η θέση που εμφανίζεται ως η πιο κινητική και με όρους κοινωνικής συμπεριφοράς, προσαρμογής, συναίνεσης, όπως και ελέγχου της δεδομένης κατάστασης, είναι αυτή του εσωτερικού-ανθρωποκεντρισμού. Επί της αρχής είναι η μόνη που παραχωρεί καθεστώς ηθικού υποκειμένου στο περιβάλλον, αλλά με αναφορές οι οποίες προσδιορίζονται από το ανθρώπινο ον. Ένα τέτοιο καθεστώς ζητεί το σεβασμό του περιβάλλοντος και οδηγεί σε ηθική υπευθυνότητα όλους τους φορείς. Μια τέτοια υπευθυνότητα είναι δυνατό να θέσει κανόνες συμπεριφοράς για την αντιμετώπιση προβλημάτων, όπως: η μόλυνση, η συντήρηση, η σπατάλη, οι μη ανατρέψιμες καταστροφές και οι πιθανές περιβαλλοντικές παρεμβάσεις.[23]

Θεμελιωμένη και δομημένη πάνω στην αρχή της υπευθυνότητας που απορρέει από μια δυναμική ηθική, φαίνεται ότι μπορεί επίσης να απαντήσει στη σημερινή κατάσταση βρίσκοντας πολιτισμική απήχηση και εφαρμογή. Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος οφείλει να έχει μια πιο φυσιοκρατική άποψη για τη φύση αρνούμενος μια σχέση που την αντιλαμβάνεται ως ένα απλό αντικείμενο προς εκμετάλλευση ή ως μια σχέση με αυτήν ουδέτερη. Υπό αυτή την έννοια, μιλώντας για την φύση γίνεται προσπάθεια να καταδειχθεί το γεγονός της σχέσης μας με τον κόσμο, μέσα στον οποίο ζουν οι συνάνθρωποί μας. Μια τέτοια σχέση αποτελεί σεβασμό προς τη φύση ως χώρου επιβίωσης του άλλου, γιατί από τη στιγμή που μολύνεται η ατμόσφαιρα δε μεταμορφώνεται ή καταστρέφεται ένα αντικείμενο, αλλά ο χώρος ύπαρξης του ανθρωπίνου όντος. Η κατανόηση της φύσης ως ενός ιδιαίτερου χώρου εισάγει ένα σημαντικό δεδομένο πράξης: την πράξη της αμοιβαιότητας, που ξεκινά από την σκέψη μας για τις μελλοντικές συνέπειες των πράξεών μας για τις οικολογικές ισορροπίες, τη διαχείριση των διαθέσιμων πηγών και κυρίως τις συνθήκες επιβίωσης που θα κληρονομήσουν οι μελλοντικές γενιές.[24]

Η έννοια της κατανόησης της φύσης ως κάτι το διαφορετικό, αλλά συνάμα συνυπαρκτό, μας αναγκάζει να δεχθούμε ότι μια τέτοια διάσταση εμπεριέχει μια πράξη οικουμενικότητας. Δεν αρκεί να διδάσκεται η οικουμενική αγάπη για τον άνθρωπο, αλλά να προσφέρεται και προς αυτήν που παρέχει τη δυνατότητα ανάπτυξης των προϋποθέσεων ύπαρξης του ανθρώπου, δηλ. τη φύση. Αυτό το χαρακτηριστικό φαίνεται αρκετά ανθρωποκεντρικό, δεδομένου ότι η γη δεν αποτελεί υποκείμενο, δίνει όμως τη δυνατότητα στον άνθρωπο να σκεφθεί κατά πόσο είναι οφειλέτης προς τους προγενέστερους και προς τους μεταγενέστερους, να σκεφθεί ότι οι συνθήκες ζωής επηρεάζουν τους παρόντες και τους μέλλοντες και ότι η σχέση του με τη φύση προϋποθέτει συνθήκες ζωής για το παρόν και το μέλλον. Αυτή άλλωστε, η τελική, της εισήγησής μου, διαπίστωση επιτρέπει την προσέγγιση των οικολογικών προβλημάτων ταυτόχρονα μέσα από τα τρία ζητούμενα προς συνεργασία μεγέθη: το άτομο, την κοινωνία και τον περιβάλλοντα χώρο τους.[25]

l'averité dans les sciences, in Charles Adam et Paul Tannery, Oeuvres de Descartes VI. Paris, Vrin, 1965, σσ. 5-78.

[18] Testart J., «Nouvelles technologies du vivant: des choix éthiques indispensables», L'état de l'environnement, La découverte, Paris, 1993, σσ. 323-324.

[19] Dufrence J., L'imperatif écologique. Québec. Presses Universitaires de Québec, 1991, σσ. 162-171.

[20] Βλ., Hargrove E.C., Foundations of Environmental Ethics. Englewood Clif. Prentice Hall, 1989.- Βλ., Tylor P., Respect for Nature: A Theory of Environmental Ethics, Princeton. Princeton University Press.- Naess A., «The Shallow and the Deep, Long-Ranged Ecology Movement. A Summary» in Inquiry, 16.1973, σσ .95-100.

[21] Passmore J., Man's Responsibility Toward Nature: Ecological Problems and Western Traditions. New York. Charles Scribner's Sons, 1974, σσ. 131-140.

[22] Chartrand A., «Balises pour une éthique de l'environnement et du développement durable» in Gestion de l'environnement, éthique et société. Fides, Québec, 1992, σσ. 127-140.

[23] ο.π.

[24] Jacquemin D., ο.π., σ. 142.

[25] «Η μικροδιαντικειμενική σχέση βρίσκεται σε αντιστοιχία με το ιστορικό γεγονός και με τις διάφορες μακροδιαντικειμενικές σχέσεις οι οποίες εμφανίζονται διαμέσου των διάφορων θεσμών, των κοινωνικών ρόλων, των συλλογικών φορέων ομάδες, τάξεις, έθνη, πολιτιστικές παραδόσεις...». P. Ricoeur, Du texte à l'action. Essai d'herméneutique II. Paris. Seuil/Esprit, 1987, σσ. 47-48.

<http://bitly.com/2cT1KeW>